

NOWA REFORMA OŚWIATY – SZANSA CZY ZAGROŻENIE DLA ROZWOJU SZKOLNICTWA ZAWODOWEGO?

Janusz Nowak

ORCID: 0000-0002-2633-7918

Uniwersytet Opolski

Słowa kluczowe: reforma oświaty, szkolnictwo zawodowe, uczeń, kształcenie dualne

Streszczenie. Wdrażana reforma oświaty w zakresie szkolnictwa zawodowego znajduje się obecnie w początkowym stadium. Zapoczątkowała ją aktualizacja klasyfikacji zawodów oraz wprowadzenie szkół branżowych. Ministerstwo Edukacji Narodowej aktualnie kładzie duży nacisk na rozwój szkolnictwa zawodowego. Zainicjowany proces zmian, m.in. dzięki wprowadzeniu kształcenia dualnego, ma na celu dostosowanie systemu kształcenia zawodowego do potrzeb nowoczesnej gospodarki. Ścisła współpraca szkół zawodowych z lokalnymi przedsiębiorcami ma za zadanie promować szkolnictwo zawodowe i zwiększać jego prestiż w społeczeństwie. Założenia reformy są ze wszelkich miar słuszne, ale póki co nie znajdują bezpośredniego przełożenia na zainteresowanie uczniów, którzy niezbyt chętnie decydują się na kształcenie w szkołach branżowych.

THE NEW EDUCATION REFORM – OPPORTUNITY OR THREAT TO THE DEVELOPMENT OF VOCATIONAL EDUCATION

Keywords: education reform, vocational education, student, dual education

Summary. The implementation of the education reform associated with vocational education is at its initial stages. It started with the updated classification of occupations and the introduction of trade schools. The Ministry of National Education of the Republic of Poland is currently focusing on the development of vocational education. The process of change initiated in particular by the introduction of dual education aims at linking the system of vocational training with the needs of modern economy. Close cooperation of schools and the local entrepreneurs measures to the promotion of vocational education and

increasing its prestige in the society. The objectives of the reform are right but so far there has been no direct impact on the interests of students, who are reluctant to educate in trade schools.

Wprowadzenie

Współczesny system kształcenia w celu przystosowania jego uczestników do nowych wymagań rynku pracy powinien kłaść duży nacisk na takie cechy, jak: przedsiębiorczość, zaradność i dynamizm. Ponadto jego zadaniem jest przygotowanie uczniów do:

- elastycznego poruszania się i odnajdywania swojego miejsca na globalnym rynku pracy,
- rozumienia ludzi innych kultur, z którymi będą współpracować,
- innowacyjności, którą należy rozumieć jako dostrzeganie szans i ocenę ryzyka podejmowania nowych działań¹.

W dobie XXI wieku, w erze społeczeństwa wiedzy na rynku pracy pracodawcy oczekują od potencjalnego pracownika przede wszystkim konkretnych kwalifikacji i umiejętności. Obecnie posiadanie dyplomu wyższej uczelni nie gwarantuje dobrze płatnej pracy. Natomiast niejednokrotnie atrybut w postaci konkretnego zawodu, który daje ukończenie szkoły zawodowej powoduje, że wykwalifikowani robotnicy oraz technicy nie mają większych problemów ze znalezieniem pracy bezpośrednio po ukończeniu szkoły.

Kształcenie na miarę XXI wieku powinno spełniać dwa główne zadania. Po pierwsze, przekazywać umiejętności praktyczne mające decydujące znaczenie, zwłaszcza w krótszej perspektywie zawodowej. I po drugie, przygotowywać uczniów do prawidłowego przyswajania sobie w przyszłości nowych umiejętności, co ma kluczowe znaczenie w utrzymaniu wysokiego poziomu profesjonalizmu w dłuższej perspektywie zawodowej. Kształcenie pozyskiwania szeroko rozumianych umiejętności oraz elastyczność zawodowa powinny stanowić podstawę współczesnego kształcenia².

Obecnie obserwowane zmiany zachodzące na rynku pracy, które pociągają za sobą przeobrażenia kariery zawodowej poszczególnych pracowników, determinowane są m.in. modyfikacjami zachodzącymi w gospodarce i postępującą globalizacją rynku pracy. Wywołują one nowe wyzwania w stosunku do systemu

¹ W. Cellary, *Wnioski i rekomendacje*, [w:] W. Cellary (red.), *Polska w drodze do globalnego społeczeństwa informacyjnego: raport o rozwoju społecznym*, Program Narodów Zjednoczonych ds. Rozwoju, Warszawa 2002, s. 136.

² J. Bednarek, *Multimedia w kształceniu*, Wyd. Nauk. PWN, Warszawa 2006, s. 30.

kształcenia zawodowego, który obecnie musi nie tylko dostosować się do oczekiwań i wymagań rynku pracy, ale i sam ulec istotnym przemianom³.

Aktualnie jesteśmy świadkami kolejnej zmiany w polskim systemie szkolnym. Zapoczątkowana w 2017 roku reforma oświaty ma wymiar organizacyjno-programowy. Nowy ustrój szkolny wywołuje skrajne oceny. Szczegółnej krytyce poddana została likwidacja gimnazjów i powrót do ośmioklasowej szkoły podstawowej. Kolejnym elementem reformy było powołanie do życia szkół branżowych w miejsce zasadniczych szkół zawodowych. Jak twierdzi Krzysztof Kraszewski: „w społeczeństwie zarysowały się znaczące różnice zdań co do zasadności i tempa podejmowanych przez władze państwowe działań. Należy podkreślić, że dyskusja dotycząca wizji szkoły wobec zachodzących zmian cywilizacyjnych we współczesnym świecie ma zasadnicze znaczenie z punktu widzenia kierunków rozwoju poszczególnych państw i społeczeństw”⁴. Obecnie jesteśmy po pierwszym etapie reformy, którego konsekwencją jest kumulacja dwóch roczników uczniów: kończących ósmą klasę i kończących likwidowane gimnazjum.

W niniejszym artykule autor przybliży Czytelnikowi założenia reformy w obszarze kształcenia zawodowego. Podaje, jakie są szanse oraz wskazuje na potencjalne zagrożenia, które niesie ze sobą wdrażana reforma z punktu widzenia ucznia, szkoły, gospodarki i potencjalnego pracodawcy. Artykuł stanowi również próbę oceny zaproponowanych rozwiązań z punktu widzenia przygotowania przyszłych pracowników dla potrzeb rynku pracy.

Istota i pojęcie kształcenia zawodowego

Kształcenie zawodowe w ujęciu historycznym utożsamiane było z racjonalnym działaniem, ukierunkowanym na wykonywanie czynności praktycznie użytecznych. Zaś obecnie realizowane kształcenie zawodowe, jak pisze Franciszek Szlosek „jest działaniem wielostronnym, umożliwiającym podmiotowi uczącemu się opanowanie nie tylko umiejętności i wiedzy zawodowej, ale również dające wykształcenie ogólne, kreujące rozwój umysłowy, psychiczny i fizyczny”⁵. Taka definicja kształcenia zawodowego sprowadza jego sens do intencjonalnie

³ D. Kukła, *Efektywność edukacji wyższej wobec turbulentności rynku pracy*, „Szkoła – Zawód – Praca” 2017, nr 2, s. 34.

⁴ K. Kraszewski, *Zmiany w austriackim systemie szkolnym*, „Edukacja – Technika – Informatyka” 2017, nr 2, s. 24.

⁵ F. Szlosek, *Tożsamość pedagogiki pracy w kontekście przemian systemowych*, APS, Warszawa 2015, s. 198.

organizowanych czynności wykonywanych zgodnie z określonymi regułami dydaktyczno-wychowawczymi, które w efekcie końcowym prowadzą do uzyskania kwalifikacji i kompetencji zawodowych, jak również do powszechnego rozwoju człowieka (ucznia). Zatem kształcenie zawodowe może być postrzegane jako zaprogramowany proces przygotowania jednostki do pracy zawodowej na określonym stanowisku. Idąc dalej, kształcenie zawodowe można utożsamić z procesem przygotowania ucznia do pełnienia określonych ról społecznych, rodzinnych i zawodowych.

Termin kształcenie zawodowe to pojęcie niejednorodne i może być różnie interpretowane. Zwłaszcza gdy będziemy je analizowali z uwzględnieniem różnego rodzaju zawłości i niezwykle dynamicznego tempa (głównie w ostatnich latach) zmian kulturowych i technologicznych. Zatem, pojęcie to możemy rozumieć jako:

- „proces prowadzący do zdobycia kwalifikacji zawodowych,
- wynik tego procesu, potwierdzony świadectwem lub certyfikatem,
- stan wiedzy naukowej o prawidłowościach tego procesu i uwarunkowaniach osiągnięcia ostatecznych rezultatów (efektów),
- system działań wzajemnie powiązanych ze sobą instytucji państwa, które umożliwiają organizację i realizację przygotowania kadr dla innowacyjnej gospodarki”⁶.

Kształcenie zawodowe jest niezmiernie istotnym elementem systemu edukacyjnego każdego liczącego się gospodarczo państwa. Jego ściśle związki z aktywnością ekonomiczną państwa powodują, że jest ono również elementem systemu społeczno-gospodarczego. W XXI wieku, w sytuacji kiedy praca stała się towarem, a cykliczny wzrost podstawowych wskaźników makroekonomicznych w gospodarce stał się wyznacznikiem awansu społecznego, kształcenie zawodowe niemalże wprost uzależnione zostało od myślenia w „kategoriach ekonomicznych”. Zdaniem Szloska „identyfikacja jednostkowych i społecznych potrzeb oraz sposobów ich zaspokajania wyraźnie wskazuje na socjoekonomiczne aspekty edukacyjnej działalności. Stąd w krajach rozwiniętych gospodarczo proponowane są modele i rozwiązania edukacyjne, w których procesowi nabywania kwalifikacji zawodowych w ujęciu systemowym nadaje się szczególne znaczenie”⁷.

⁶ Ibidem, s. 198.

⁷ Ibidem, s. 206.

W dzisiejszym społeczeństwie panuje przekonanie, że wykształcenie jest jednym z głównych wyznaczników ludzkiej egzystencji, bowiem wprost determinuje ono poziom życia i status społeczny jednostki. Należy w tym miejscu zaznaczyć, że chodzi tutaj o wykształcenie prowadzące do uzyskania konkretnych kwalifikacji zawodowych. Obecnie ścieżka kształcenia każdego człowieka powinna prowadzić, w końcowym jej etapie, do uzyskania odpowiednich wiadomości i umiejętności, które pozwolą na wykonywanie określonego zawodu⁸.

Początek XXI wieku w Polsce to okres intensywnych przemian społeczno-gospodarczych i cywilizacyjno-kulturowych. Efektem tych przeobrażeń w przestrzeni edukacyjnej jest zaprzestanie traktowania kształcenia zawodowego jako drugorzędnego elementu działalności oświatowej państwa gdyż:

- efektywne szkolnictwo zawodowe stanowi niezbędny element sprawnie funkcjonującego i sprzyjającego rozwojowi gospodarstwu kraju,
- brak wysoko wykwalifikowanych pracowników fizycznych i techników stanowi jedną z przeszkód szybszego rozwoju gospodarczego w wielu państwach świata, w tym w Polsce.

Jest to szczególnie widoczne w polityce edukacyjnej państwa. Resort edukacji już od kilku lat stara się podnieść rangę kształcenia zawodowego. Jednym z jego pierwszych działań w tym zakresie było ogłoszenie roku szkolnego 2014/2015 Rokiem Szkoły Zawodowców. W związku z tym podejmowane były działania z zakresu:

- dopasowania kształcenia zawodowego do potrzeb rynku pracy;
- uelastycznienia ścieżek zdobywania kwalifikacji m.in. poprzez wprowadzenie Kwalifikacyjnych Kursów Zawodowych;
- pomocy uczniom i rodzicom w planowaniu kariery edukacyjno-zawodowej poprzez wprowadzenie obowiązkowych zajęć z doradztwa zawodowego już w szkołach podstawowych;
- wsparcia kadry szkół w profesjonalnej realizacji zadań;
- podniesienia atrakcyjności kształcenia zawodowego;
- poprawy jakości i efektywności kształcenia zawodowego.

⁸ Idem, *Kształcenie zawodowe w Polsce w kontekście reform edukacyjnych*, [w:] N. Nyczkało, F. Szlosek (red.), *Kształcenie zawodowe w Polsce i Ukrainie – na tle przemian*, APS, Warszawa 2008, s. 17.

Konieczność przeprowadzenia reform oświatowych

Zachodzące w Polsce przemiany społeczno-gospodarcze, które rozpoczęły się od transformacji ustrojowej, zmierzają do stworzenia dobrze wykształconego społeczeństwa, które będzie w stanie wdrażać realizowane reformy gospodarcze i przyczynić się do wzrostu poziomu życia Polaków. Odpowiedni poziom wykształcenia społeczeństwa coraz częściej jest postrzegany jako niezbędny wyznacznik charakteryzujący sprawnie funkcjonujące państwo⁹. Dziś szczególnie ważne jest, aby wiedza i umiejętności przekazywane młodym ludziom od najmłodszych lat stwarzały perspektywę wykształcenia jednostki gotowej do prawidłowego funkcjonowania w nowych warunkach społeczno-gospodarczych, które są wymogiem dokonujących się procesów globalizacyjnych, w dynamicznie rozwijającym się społeczeństwie informacyjnym. Jeżeli chcemy, aby Polska gospodarka była innowacyjna i konkurencyjna w stosunku do gospodarek państw wysokorozwiniętych, system kształcenia musi przygotowywać ludzi starannie i nowocześnie wykształconych. Ludzi, którzy są kreatywni i innowacyjni, którzy są w stanie w krótkim czasie przystosować się do zmieniających się oczekiwań pracodawców. Jednostek, które są w stanie nadążyć za dynamicznym rozwojem technologicznym, który dokonuje się na naszych oczach.

Obecnie mamy do czynienia z kolejnym, już czwartym, etapem rewolucji przemysłowej, która tym razem oparta jest na rozwiązaniach cyfrowych. Postęp naukowo-technologiczny w obszarze robotyzacji, mechanizacji, automatyzacji oraz sztucznej inteligencji jest już na tyle zaawansowany, że skutkować to będzie wprowadzeniem technologii umożliwiających komunikację między maszynami, upowszechnieniem cyfrowych procesów w zarządzaniu produktami i robotyzacją na nieznaną dotąd skalę. Trwająca już rewolucja będzie w istotny sposób wpływała na edukację oraz rynek pracy.

Dokonujące się przeobrażenia na niespotykaną skalę wymuszają zmiany w systemie kształcenia, a zwłaszcza w obszarze kształcenia zawodowego. Obecny system kształcenia zawodowego ewoluje w kierunku bardziej praktycznego podejścia do kształcenia i jego lepszego dopasowania do wymagań stawianych przez współczesny rynek pracy. Nowoczesne kształcenie musi być nastawione na rozwijanie takich umiejętności, jak: kreatywność, rozwiązywanie problemów, praca zespołowa, przygotowanie do uczenia się przez całe życie. Istotnym

⁹ A. Dąbrowska, *Edukacja a rynek pracy*, [w:] A. Zbierzchowska (red.), *Kształcenie ustawiczne w warunkach globalizacji i rozwoju społeczeństwa informacyjnego*, Instytut Wiedzy, Warszawa 2002.

wyzwaniem, z którym musi się zmierzyć organizacja procesu kształcenia, jest jakość i atrakcyjność szkolnictwa zawodowego. Wymaga ono szczególnej troski, ponieważ ma istotny wpływ na przygotowanie nowoczesnych kadr dla polskiego przemysłu. Zapewnienie odpowiednio wykwalifikowanej kadry gotowej do stosowania najnowszych technologii może wydatnie wpłynąć na wzrost konkurencyjności polskiej gospodarki¹⁰.

Kluczowe w momencie wdrażania reformy szkolnictwa zawodowego jest postawienie na zmianę jakościową, która musi objąć wszystkie etapy kształcenia. Zgodnie z zapisami zawartymi w Strategii na Rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju, szkoły nie podejmują wystarczająco efektywnych starań na rzecz zwiększenia samodzielności ucznia i budowania motywacji w procesie uczenia się, co można uzyskiwać m.in. poprzez promocję kreatywności i innowacyjności uczniów, kształtowanie ich umiejętności poznawczych, rozwój talentów i indywidualnych zdolności. Zasadniczy wpływ na jakość systemu edukacji i wyniki uczniów ma jednak poziom przygotowania i praktyczne doświadczenie nauczycieli. Biorąc pod uwagę warunki demograficzne i strukturę wiekową zatrudnionych nauczycieli podnosić tę jakość można poprzez stałe doskonalenie kadry pedagogicznej. Podniesienie kwalifikacji nauczycieli w zakresie kształtowania u uczniów kompetencji kluczowych (w tym postaw przedsiębiorczych, kreatywności, umiejętności uniwersalnych – np. uczenia się, stawiania pytań, rozwiązywania problemów, współpracy w zespole, aktywnego uczestnictwa w kulturze i życiu obywatelskim) będzie miało również istotny wpływ na poziom innowacyjności i konkurencyjność polskiej gospodarki.

Założenia reformy oświaty z 2017 roku

Obecnie wdrażana reforma, która zapoczątkowana została w 2017 roku, jest już trzecią od czasu transformacji ustrojowej. Na pierwszą reformę trzeba było czekać 10 lat, do roku 1999, a była ona niezbędna, gdyż kondycja polskiej edukacji była słaba i wykazywała znaczne niedomagania, wynikające głównie z prymatu informacji nad umiejętnościami oraz prymatu kształcenia zbiorowego nad indywidualnym. Pierwsze lata okresu transformacji uwiaryściły liczne braki w wykształceniu Polaków i pokazały, że system szkolnictwa jest niedostosowany do wyzwań, jakie stoją przed społeczeństwem polskim. Kształcenie zawodowe

¹⁰ Por. Strategia na Rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.), s. 267.

było niedostosowane do zapotrzebowania gospodarki rynkowej. System kształcenia nie odzwierciedlał zakresu przemian społeczno-gospodarczych i zmieniających się dynamicznie potrzeb rynku pracy¹¹.

W 2015 roku po wygranych wyborach parlamentarnych przez Prawo i Sprawiedliwość rozpoczęło się przygotowywanie kolejnej reformy, która przywracała system kształcenia opierający się na 8-letniej szkole podstawowej, 4-letnim liceum ogólnokształcącym i 5-letnim technikum oraz likwidacji gimnazjów. Miejsce zasadniczych szkół zawodowych miały zająć szkoły branżowe I stopnia. Zapoczątkowana reforma była odbiciem nastojów społecznych, gdyż blisko 70% Polaków opowiadało się za likwidacją gimnazjów¹².

Zdaniem reformatorów wprowadzona w 1999 roku struktura szkół nie zdała egzaminu. Ze względu na niż demograficzny w ostatnich latach gimnazja łączone były ze szkołami podstawowymi w zespoły szkół. Działania te były niezgodne z założeniami reformy z 1999 roku, które wskazywały gimnazja jako samodzielne szkoły. W myśl ówczesnych reformatorów samodzielnie funkcjonujące gimnazjum miało być metodą na wyrównanie szans edukacyjnych uczniów oraz podniesienie jakości nauczania. Gimnazja w założeniu miały być programowo związane ze szkołami ponadgimnazjalnymi, i stanowić niejako pierwszy stopień kształcenia średniego. Tymczasem gimnazja pozostały w silnych związkach ze szkołą podstawową i zaczęły się do niej upodabniać¹³. Dodatkowo wprowadzona w 2012 roku reforma spowodowała, że uczniowie w pierwszych klasach szkół ponadgimnazjalnych kontynuowali *de facto* edukację gimnazjalną. Konsekwencją takiego stanu rzeczy było to, że liceum ogólnokształcące w praktyce skrócone zostało do niespełna dwóch lat. Obszar kształcenia zawodowego wymagał również pilnych zmian, gdyż szkoły zawodowe nie były atrakcyjne dla części młodzieży z uwagi na niedostosowanie oferty kształcenia do oczekiwań rynku pracy.

Zapowiadane reformy stały się faktem, gdy sejm 14 grudnia 2016 roku uchwalił dwie ustawy: Prawo oświatowe i przepisy wprowadzające ustawę – Prawo oświatowe. Zgodnie z art. 18 prawa oświatowego przyjęta struktura szkolnictwa docelowo będzie obejmowała szkoły:

- ośmioletnią szkołę podstawową,

¹¹ M. Szyszka, *Edukacja w Polsce – konieczność reformy i nowe wyzwania*, „Roczniki Nauk Społecznych” 2010, nr 2, s. 258.

¹² Dane pochodzą z sondażu Instytutu Badań Rynkowych i Społecznych z 2015 r.

¹³ Biuletyn MEN: *Dobra szkoła. Reforma edukacji. Najważniejsze zmiany*. Pytania i odpowiedzi, s. 6, Warszawa 2016.

- czteroletnie liceum ogólnokształcące,
- trzyletnią szkołę branżową I stopnia,
- pięcioletnie technikum,
- trzyletnią szkołę specjalną przysposabiającą do pracy,
- dwuletnią szkołę branżową II stopnia,
- szkołę policealną dla osób posiadających wykształcenie średnie lub wykształcenie średnie branżowe, o okresie nauczania nie dłuższym niż 2,5 roku.

Z uwagi na zainteresowania badawcze autora, przedmiotem dalszych analiz będzie reforma szkolnictwa zawodowego.

Pierwszy etap reformy szkolnictwa zawodowego

Od roku szkolnego 2017/2018 zaczął obowiązywać pierwszy etap reformy. W obszarze szkolnictwa zawodowego zmiany organizacyjne polegały na powołaniu do życia szkół branżowych I stopnia w miejsce zasadniczych szkół zawodowych (ZSZ), które zostaną wygaszone z końcem roku szkolnego 2019/2020. Kształcenie w branżowej szkole I stopnia realizowane jest w zawodach ujętych w klasyfikacji zawodów szkolnictwa zawodowego, dla których przewidziano kształcenie w tym typie szkoły. Wszystkie zawody przyporządkowane do tego typu szkoły są zawodami jednokwalifikacyjnymi, a część z nich ma kwalifikację wspólną z zawodem nauczany na poziomie technikum. Dzięki takiemu rozwiązaniu absolwenci branżowej szkoły I stopnia będą mogli kontynuować naukę w branżowej szkole II stopnia w celu uzyskania dyplomu technika oraz wykształcenia średniego branżowego.

Zmieniona została również klasyfikacja zawodów. Wymusiło to zmiany w podstawie programowej kształcenia w zawodach oraz na nowo trzeba było opracować ramowe plany nauczania. Szereg zmian związanych z wdrażaną reformą edukacji wymusił kolejną nowelizację ustawy o systemie oświaty.

Nie od dziś wiadomo, że naukę w ZSZ wybierali uczniowie najślabi intelektualnie. Wydawać się mogło, że powołanie szkół branżowych I stopnia, które dają możliwość dalszego kształcenia w szkołach branżowych II stopnia, wpłynie na zmianę tej sytuacji. Niestety, od kiedy zaczęły funkcjonować szkoły branżowe I stopnia, sytuacja się nie zmieniła pomimo szeroko prowadzonej kampanii promocyjnej organizowanej przez Ministerstwo Edukacji Narodowej. Szkoły branżowe są szkołami ostatniego wyboru. Z roku na rok spada zainteresowanie tymi szkołami, pomimo tego, że oferta przygotowywana przez szkoły jest bogata.

Trudno też odmówić dobrej woli organom prowadzącym szkoły, które decydują się na otwarcie klas, pomimo wielu wolnych miejsc. Standardem są klasy łączące po kilkunastu uczniów, czasem nawet ich liczba nie przekracza 12, podczas gdy w technikach i liceach o takich warunkach pracy można tylko marzyć. W ciągu ostatnich 4 lat liczba uczniów rozpoczynających naukę w I klasie ZSZ, a obecnie branżowej, spadła o ponad 10 tysięcy, podczas gdy w tym czasie liczba absolwentów gimnazjum zmniejszyła się o nieco ponad 12,5 tysiąca. Szczegółowo skalę tego zjawiska ilustruje tabela 1. Paradoksalnie sytuację szkół branżowych może poprawić kumulacja dwóch roczników uczniów, którzy od września 2019 roku rozpoczną edukację w szkołach ponadpodstawowych. Jedynym, ale jakże istotnym mankamentem takiego stanu rzeczy będzie fakt, że nie będzie to wynikało z odwrócenia się spadkowego trendu, lecz z braku miejsc dla uczniów w innych typach szkół.

Tabela 1. Liczba i odsetek uczniów I klas szkół ponadgimnazjalnych na przestrzeni ostatnich 4 lat

Rok szkolny	Liczba uczniów uczęszczających do I klasy szkoły		Odsetek uczniów I klas uczących się w ZSZ/branżowej
	ponadgimnazjalnej	ZSZ/branżowej	
2015/2016	368053	62749	17,0%
2016/2017	362466	58673	16,2%
2017/2018	353908	54228	15,3%
2018/2019	355382	52524	14,8%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych pochodzących z Systemu Informacji Oświatowej.

Drugi etap reformy szkolnictwa zawodowego

Rok szkolny 2019/2020 to czas szczególnie ważny dla polskiej szkoły, gdyż system oświaty wchodzi w kluczowy etap reformy, która została rozpoczęta w 2017 roku. We wrześniu 2019 roku w pierwszych klasach szkół ponadpodstawowych spotkały się dwa roczniki uczniów: ostatni absolwenci likwidowanego gimnazjum oraz pierwsi absolwenci ośmioklasowej szkoły podstawowej. W liceum drugi etap reformy polegał na opracowaniu zmodyfikowanej podstawy programowej oraz ramowego planu nauczania. Dużo większe zmiany są w obszarze szkolnictwa zawodowego. Tam oprócz modyfikacji podstawy programowej

i ramowych planów nauczania zmieniona została klasyfikacja zawodów. Ramowe plany nauczania dla technikum przewidują m.in.:

- zwiększenie wymiaru godzin przeznaczonych na kształcenie zawodowe w pięcioletnim okresie nauczania,
- wprowadzenie 4 godzin do dyspozycji dyrektora, które z założenia mają być przeznaczone na rozwój zainteresowań i uzdolnień uczniów lub na zajęcia związane z kształtowaniem kompetencji zawodowych oraz na realizację przedmiotów w zakresie rozszerzonym – jeżeli kształcenie w zawodzie szkolnictwa branżowego tego wymaga,
- zmniejszenie z 14 do 8 liczby godzin przeznaczonych na kształcenie w zakresie rozszerzonym¹⁴.

Gruntownie przeorganizowana została klasyfikacja zawodów, która odnosi się teraz bezpośrednio do szkolnictwa branżowego. Uwzględnia ona zawody dotychczas wprowadzone do klasyfikacji zawodów szkolnictwa zawodowego, wprowadza zmiany w zakresie niektórych zawodów, a także określa nowe zawody wprowadzone do kształcenia w systemie oświaty wraz z wyodrębnionymi w nich kwalifikacjami. I tak, jednym z wprowadzonych nowych zawodów jest technik programista¹⁵. Aż trudno uwierzyć, że do tej pory nie było kształcenia w tym zawodzie na poziomie technikum, zwłaszcza że od wielu już lat mówi się o braku programistów na rynku pracy. Zawód ten doskonale wpisuje się w oczekiwania pracodawców. Szkoda tylko, że system kształcenia działa z takim opóźnieniem.

Ponadto resort edukacji przygotował szereg zmian, których głównym celem jest odbudowa prestiżu kształcenia zawodowego w Polsce, poprzez poprawę jakości i efektywności kształcenia. Zaproponowane przez MEN rozwiązania uwzględniają mechanizmy włączania wszystkich, kluczowych partnerów kształcenia zawodowego w działania służące systematycznemu dostosowywaniu tego kształcenia do potrzeb rynku pracy. Ocena dotychczasowego systemu szkolnictwa zawodowego w Polsce oraz przywiązanie znacznie większej wagi do rozwoju wysokiej jakości szkolnictwa branżowego, zdaniem ministerstwa, pozwoli na zwiększenie efektywności kształcenia w zawodach, a tym samym przyczyni

¹⁴ Uczeń pięcioletniego technikum obowiązkowo realizuje jeden przedmiot w zakresie rozszerzonym, podczas gdy uczeń czteroletniego technikum realizuje dwa przedmioty w zakresie rozszerzonym.

¹⁵ Zawód ten pojawił się w ofercie kształcenia jednej z toruńskich szkół w roku szkolnym 2018/2019 za zgodą MEN jako eksperyment pedagogiczny prowadzony pod opieką naukową Instytutu Informatyki Wyższej Szkoły Kultury Społecznej i Medialnej w Toruniu.

się do zwiększenia atrakcyjności kształcenia zawodowego wśród uczniów i ich rodziców¹⁶.

Jedną z zaproponowanych zmian jest wprowadzenie możliwości uzyskania przez uczniów dodatkowych umiejętności w zawodach zwiększających ich szanse na zatrudnienie. Dlatego też w szkołach prowadzących kształcenie zawodowe wprowadza się możliwość przeznaczenia godzin stanowiących różnicę między sumą godzin obowiązkowych zajęć edukacyjnych z zakresu kształcenia zawodowego – określonych w ramowych planach nauczania a minimalną liczbą godzin kształcenia zawodowego dla kwalifikacji wyodrębnionych w zawodzie – określoną w podstawie programowej kształcenia, w tym w zawodzie szkolnictwa branżowego – na realizację umiejętności wykraczających poza podstawę programową.

Nowe regulacje prawne nakładają na dyrektora szkoły obowiązek nawiązania współpracy z pracodawcami przed uruchomieniem kształcenia w danym zawodzie. Podstawą nawiązania współpracy może być: umowa, porozumienie lub list intencyjny. Współpraca może polegać w szczególności na: tworzeniu klas patronackich, przygotowywaniu propozycji programu nauczania dla zawodu przez pracodawcę, realizacji kształcenia zawodowego, w tym praktycznej nauki zawodu, we współpracy z pracodawcą, wyposażeniu warsztatów lub pracowni szkolnych, organizacji egzaminów zawodowych, doskonaleniu nauczycieli kształcenia zawodowego, realizacji doradztwa zawodowego i promocji kształcenia zawodowego. Nawiązanie współpracy jest obligatoryjne od roku szkolnego 2019/2020 tylko w przypadku szkół rozpoczynających kształcenie w nowych zawodach, a od roku szkolnego 2022/2023 dotyczy wszystkich szkół prowadzących kształcenie zawodowe, z wyjątkiem branżowych szkół II stopnia.

Następną zmianą w kształceniu zawodowym jest możliwość odbywania staży uczniowskich przez uczniów technikum oraz szkół branżowych I stopnia. Uczniowie ww. szkół będą mogli odbywać staże uczniowskie w okresie nauki na podstawie umowy o staż uczniowski, zawartej pomiędzy pracodawcą przyjmującym ucznia na staż a uczniem lub rodzicami, lub opiekunami prawnymi niepełnoletniego ucznia. Staż uczniowski będzie odpłatny lub nieodpłatny. W trakcie stażu uczeń będzie realizował wybrane zagadnienia z programu nauczania w zakresie praktycznej nauki zawodu realizowanego w szkole, do której uczęszcza, lub wykraczające poza ten program. Zakres zagadnień realizowanych

¹⁶ Z uzasadnienia do projektowanych zmian prawnych w systemie oświaty, które miały miejsce w procesie legislacyjnym.

w czasie stażu jest ustalany w porozumieniu z dyrektorem szkoły. W przypadku gdy staż uczniowski obejmuje wybrane zagadnienia z programu nauczania, dyrektor szkoły może zwolnić ucznia z obowiązku odbycia praktycznej nauki zawodu w całości lub w części na podstawie zaświadczenia od pracodawcy. Staż uczniowski jest uzupełnieniem luki w systemie edukacji zawodowej, pozwalającej uczniowi na zdobywanie doświadczenia w zawodzie, w którym odbywa kształcenie już od momentu rozpoczęcia nauki, dając możliwość jednoczesnej nauki, praktyki zawodowej oraz uzyskiwanie dochodu w przypadku umowy stażowej przewidującej wynagrodzenie. Ponadto staż uczniowski pozwala pracodawcy na pozyskanie kadr, które będą odpowiadać modelowi przedsiębiorstwa oraz wspierać lokalny rynek pracy.

Zmiany w szkolnictwie zawodowym obejmują również obowiązek przystąpienia przez uczniów do egzaminu zawodowego. Wprowadzenie obowiązku przystąpienia do egzaminu zawodowego będzie warunkiem ukończenia szkoły lub promocji do następnej klasy, po spełnieniu pozostałych, dotychczasowych warunków określonych w przepisach prawa oświatowego. Obowiązek ten dotyczy uczniów, którzy w roku szkolnym 2019/2020 rozpoczynają kształcenie w szkole zawodowej. Obligatoryjny egzamin zawodowy pozwoli na ocenę efektywności procesu kształcenia, pozwalając na dokonanie autentycznej i kompleksowej oceny rzeczywistego stanu kształcenia zawodowego w naszym kraju.

Wśród nowych rozwiązań prawnych znalazły się również zapisy dotyczące doskonalenia nauczycieli kształcenia zawodowego¹⁷. Otóż nauczyciele muszą przechodzić obowiązkowe szkolenia branżowe, które będą realizowane w wymiarze 40 godzin cyklicznie w okresach trzyletnich w przedsiębiorstwach związanych z nauczonym zawodem. Celem szkoleń branżowych jest doskonalenie umiejętności i kwalifikacji zawodowych potrzebnych do wykonywania obowiązków zawodowych.

Podsumowanie

Wdrażana reforma oświaty stanowi kolejną próbę przystosowania polskiego szkolnictwa zawodowego do potrzeb nowoczesnej gospodarki. Aby to uzyskać, konieczna jest współpraca szkół i samorządów z lokalnymi przedsiębiorcami. Dobrymi posunięciami są:

- zwiększenie liczby godzin z zakresu kształcenia zawodowego,

¹⁷ Kwestie te reguluje art. 70c i 70d ustawy Karta Nauczyciela

- większy wymiar praktyk zawodowych,
- możliwość uczestniczenia przez uczniów w stażach uczniowskich.

Te działania stanowią silny impuls, który wzmacnia rolę kształtowania u uczniów umiejętności praktycznych, bardzo istotnych z punktu widzenia przyszłych pracodawców. Trudno wyobrazić sobie, że do tej pory uczniowie szkół zawodowych nie mieli obowiązku przystępowania do egzaminu zawodowego, który powinien mieć kluczową rolę i znaczenie dla ucznia szkoły zawodowej. Dlatego też wymóg przystąpienia przez ucznia do egzaminu zawodowego znacznie wzmacnia prestiż i znaczenie tego kształcenia.

Zmieniane przepisy objęły również nauczycieli kształcenia zawodowego, którzy ustawowo zostali przymuszeni do tzw. szkoleń branżowych. Obowiązek ten idzie w dobrym kierunku, gdyż w dobie dynamicznego postępu technologicznego i implementacji wielu innowacyjnych rozwiązań, bezpośredni kontakt z branżą wydatnie przyczyni się do łatwiejszego wiązania teorii z praktyką, co będzie skutkowało podniesieniem jakości świadczonej pracy. Z drugiej jednak strony ustawodawca nie przewiduje dodatkowych zachęt finansowych dla nauczycieli kształcenia zawodowego, którzy, zwłaszcza w branżach inżynieryjnych, w firmach mogą liczyć na znacznie większe uposażenia. Ten aspekt został całkowicie pominięty, a jest on istotny, gdyż może potęgować negatywną selekcję do zawodu nauczyciela, a wówczas trudno będzie mówić o podniesieniu jakości kształcenia i odbudowie kształcenia zawodowego. Nieuregulowana została też kwestia finansowania wyposażenia pracowni zawodowych. A jest to sprawa zasadnicza, gdyż, aby móc kształcić na najwyższym poziomie, rzeczą konieczną jest posiadanie nowoczesnego wyposażenia, z którego na co dzień korzystają uczniowie.

Reasumując, zaproponowane zmiany idą w słusznym kierunku. Na potencjalne efekty trzeba będzie jeszcze poczekać. W tym momencie istotne jest, aby przebić się do świadomości uczniów szkół podstawowych i ich rodziców z przekazem, że szkolnictwo zawodowe, a szczególnie szkoły branżowe nie zasługują na miano szkół ostatniego wyboru. Dużą rolę w tym muszą odegrać doradcy zawodowi, którzy w szkołach podstawowych powinni obiektywnie przedstawiać możliwości dalszego kształcenia i nie zniechęcać chętnych uczniów do wyboru szkół branżowych, które w obecnym systemie kształcenia nie utrudniają uczniom dalszej ścieżki kształcenia, i dają możliwość zdobycia wykształcenia średniego po ukończeniu szkoły branżowej II stopnia.

Bibliografia

- Bednarek J., *Multimedia w kształceniu*, Wyd. Nauk. PWN, Warszawa 2006.
- Biuletyn MEN: *Dobra szkoła. Reforma edukacji. Najważniejsze zmiany. Pytania i odpowiedzi*, Warszawa 2016.
- Cellary W., *Wnioski i rekomendacje*, [w:] W. Cellary (red.), *Polska w drodze do globalnego społeczeństwa informacyjnego: raport o rozwoju społecznym*, Program Narodów Zjednoczonych ds. Rozwoju, Warszawa 2002.
- Dąbrowska A., *Edukacja a rynek pracy*, [w:] A. Zbierchowska (red.), *Kształcenie ustawiczne w warunkach globalizacji i rozwoju społeczeństwa informacyjnego*, Instytut Wiedzy, Warszawa 2002.
- Kraszewski K., *Zmiany w austriackim systemie szkolnym*, „Edukacja – Technika – Informatyka” 2017, nr 2.
- Kukła D., *Efektywność edukacji wyższej wobec turbulentności rynku pracy*, „Szkoła – Zawód – Praca” 2017, nr 2.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 13 marca 2017 r. w sprawie klasyfikacji zawodów szkolnictwa zawodowego (Dz.U. z 2017 r., poz. 622).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 31 marca 2017 r. w sprawie podstawy programowej kształcenia w zawodach (Dz.U. z 2017 r., poz. 860).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 28 marca 2017 r. w sprawie ramowych planów nauczania dla publicznych szkół (Dz.U. z 2017 r., poz. 703).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 15 lutego 2019 r. w sprawie ogólnych celów i zadań kształcenia w zawodach szkolnictwa branżowego oraz klasyfikacji zawodów szkolnictwa branżowego (Dz.U. z 2019 r., poz. 316).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 3 kwietnia 2019 r. w sprawie ramowych planów nauczania dla publicznych szkół (Dz.U. z 2019 r., poz. 639).
- Strategia na Rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)* – dokument przyjęty uchwałą Rady Ministrów 14 lutego 2017 r.
- Szłosek F., *Tożsamość pedagogiki pracy w kontekście przemian systemowych*, APS, Warszawa 2015.
- Szłosek F., *Kształcenie zawodowe w Polsce w kontekście reform edukacyjnych*, [w:] N. Nyczykało, F. Szłosek (red.), *Kształcenie zawodowe w Polsce i Ukrainie – na tle przemian*, APS, Warszawa 2008.
- Szyszka M., *Edukacja w Polsce – konieczność reformy i nowe wyzwania*, „Roczniki Nauk Społecznych” 2010, nr 2.
- Ustawa z 26 stycznia 1982 r. Karta Nauczyciela (Dz.U. z 2018 r., poz. 967 i 2245 oraz z 2019 r., poz. 730).
- Ustawa z 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz.U. z 2018 r., poz. 967 i 2245 oraz z 2019 r., poz. 730).
- Ustawa z 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe (Dz.U. z 2018 r., poz. 996, 1000, 1290, 1669 i 2245 oraz z 2019 r., poz. 534, 730 i 761).